

ETNOGRAFIJE KONŠČAKOVIH INDIJA

Hrvatski isusovac i misionar Ferdinand Konščak, koji je rođen 1703. u Varaždinu, a preminuo 1759. u San Ignaciju u dalekom Meksiku, još je za života diljem učene Europe postao slavan po svojim istraživanjima, opisima i zemljovidima Kalifornijskog zaljeva i Donje Kalifornije gdje je kao misionar djelovao od 1731.

I premda se čak i malo stjenovito otočje u sjevernome dijelu Kalifornijskoga zaljeva po njemu zove Rocas Consag (Konščakove Stijene), a američka se mornarica dugo koristila njegovim kartama da se ne bi nasukala na vlastitim obalama, o tome zanimljivome Varaždincu i hrvatskom istraživaču zapadne američke obale iz 18. stoljeća u našoj se široj javnosti malo zna. Konščak je u Americi proveo veći dio života. Stigao je ondje kao mladi isusovac te je u sljedećih trideset godina uz misijski rad dosegnuo mnoge važne i nepoznate točke svijeta kojemu je sa zemaljske strane pripadao i koje su do njega bile nepoznate, a s njime postale novootkrivene.

Prvi je pohod Konščak poduzeo 1746. krenuvši morem prema sjeveru zaljeva. Tada je konačno dokazao da je Donja Kalifornija poluotok. Samo dvije godine nakon toga objavljen mu je dnevnik s tog putovanja. Kraljevski kozmograf i glavni kraljev trgovinski računovođa José Antonio Villa-Señor y Sánchez (1703-1759) uklopio je taj Konščakov dnevnik u svoje djelo o Novoj Španjolskoj.¹

¹ José Antonio Villa-Señor y Sánchez, *Theatro americano*. Des-

Villa-Señor doduše mnogo ne spominje Konščaka nego jednostavno preuzima njegov rukopis do kojega mu, s obzirom na dužnosti koje je imao, nije bilo nemoguće doći. Taj je Konščakov dnevnik, obilat bilješkama o domorocima s kojima se susretao, njihovim pojedinim običajima, jeziku i drugim osobinama, nakon što je 1757. objavljen i u Madridu (u djelu *Noticia de la California* Miguela Venegasa i Andresa Marcosa Burriela),² doživio uskoro prijevode i izdanja na gotovo sve europske jezike. Drugi Konščakov dnevnik, onaj s istraživačkog pohoda kopnom prema sjeveru 1751, objavljen je u Barceloni 1754. (kao poglavlje 9., 10. i 11. u trećem svesku djela *Apostolicos afanes de la Compañia de Jesus*).³ I taj dnevnik obiluje etnografskim opisima domorodaca i njihovih osobina te je doživio nekoliko izdanja širom svijeta.

Konščak je, kada je potkraj života postavljen za glavnoga vizitatora (nadzornika) svih kalifornijskih misija i za superiora (redovničkog poglavara) misije San Ignacio, imao prilike sastaviti i treće svoje djelo koje je do danas ostalo u rukopisu. Ako se, pak, od njega štogod i objavilo, bilo fragmentarno bilo u cijelosti, nije bilo pripisivano Konščaku. No, nedvojbeno je Konščakovo autorstvo tog sintetskog djela (*Descripcion compendiosa de lo descubierto y conocido de la California por P.e Fernando Consag de la Compania de Jesus*) o povijesti misija u meksičkoj

cripción general de los reynos y provincias de la Nueva España y sus jurisdicciones, II, Mexico 1748., str. 276-294.

² Puni naziv djela glasi: *Noticia de la California y de su conquista temporal y espiritual hasta el tiempo presente*, str. 140-195.

³ Više autora. Priređivač najvećeg dijela bio je Juan Antonio Balthasar.

Kalifornijski Indiji – crtež objavljen 1757. u Noticia de la California A. M. Burriela, gdje je objavljen i dnevnik Konščakova putovanja prema ušću rijeke Rio Colorado 1746.

aliforniji, njezinu stanovništvu, jezicima, običajima, sastavu i o osobinama zemljišta, flori i fauni.⁴

Kako su mu dnevnici još za života bili prevedeni na više jezika, bibliografija o njemu, u prvom redu ona inozemna, uključujući i suvremenu, opsežna je i važna, no i u hrvatskoj su znanosti njegova nastojanja i prinosi bili predmetom upućena zanimanja. Osim po svome djelu, Konščak je i ukupno uzevši, kao svojevrsna metafora, lik što povezuje legendu i kroniku, našijenac čiji su koraci i vidljivi i razumljivi u jezicima i predjelima svijeta kojima se kretao, a da mi toga više nismo ni svjesni.

Prve Konščakove napomene o Indijima odnosno Indijancima nalazimo u njegovu pismu iz Vera Cruza. Odmah po dolasku u Novi svijet, u travnju 1731., pišući svojem nekadašnjem kolegi iz kolegija u Grazu, a kasnije ispovjedniku potkralja u Napulju, isusovcu Jurju (Georgu) Neumayru (Neymayru), Konščak ističe da u Meksiku misionare očekuje »bezbroy bezbožnih barbara«, kojima je »urođena okrutnost« te da među njima ima i tako surovih koji okrutno »pljačkaju i zadave« putnike i misionare iz Europe. Konščak se u ovakvoj ocjeni karaktera urođenika očito oslanja na priče i kazivanja koja je slušao ili čitao pripremajući se za misijski poziv ili za vrijeme svoga gotovo dvogodišnjeg putovanja u Donju Kaliforniju. Stoga takvo Konščakovo zaključivanje o karakteru Indija treba uzeti s ozbiljnom zadržskom. Doduše, i sam je misionar bio toga svjestan, jer se u istom pismu svom subratu ispričava da mu je u prethodnim pismima (još uvijek nepoznatima) poslao neke krive podatke koje je doznao iz raznih glasina.⁵

⁴ Rukopis se čuva u British Museumu u Londonu.

⁵ Joseph Stöcklein, *Neue Welt-Bott mit allerhand Nachrichten dern Missionariorum Societatis Jesu...*, sv. V, Augsburg und Graz

Daljnja Konščakova izvješća i ocjene o Indijima mnogo su realističnija, očito stoga što su plod misionareva neposrednog dodira s njima. Konščak je veoma brzo, već u prvoj svojoj misiji San Ignacio, tada najsjevernijoj u lancu isusovačkih misija na Kalifornijskom poluotoku, naučio jezik urođenika Cochimi. Njegov biograf, provincijal Meksičke isusovačke pokrajine Francisco Zevallos, ipak vjerojatno pretjeruje kada navodi da je Konščak taj domorodački jezik naučio u svega nekoliko dana.⁶

Konščak je dakle dobro poznao jezik Cochimi Indijanaca. Među njima je najdulje živio, ali je bio u dobrim odnosima i s drugim Indijima na sjeveru poluotoka. Tako je 1746., na svojoj prvoj ekspediciji, kanuima uz istočnu obalu poluotoka pa do ušća Rio Colorada, kojom je razriješio dugogodišnju dvojbu o tome je li Donja Kalifornija otok ili poluotok, osim krštenih Cochimija susretao i skupine Yuque Indija iz Sonore. Otkrivši tada neka pogodna mjesta, odmah je počeo raditi na osnivanju novih misija i stalnih naselja u sjevernim dijelovima poluotoka. Naročito je to nastavio nakon svoje druge ekspedicije središnjim dijelom poluotoka do Tihog oceana pa zapadnom obalom prema sjeveru.⁷

1761., str. 1-4. Usp. Damir Zorić, *Ferdinand Konščak, misionar i istraživač*, Zagreb 2002., str. 78-80. Prvo izdanje ove knjige izišlo je pod naslovom *Misionar i kulture drugih, Etnologijska istraživanja Ferdinanda Konščaka (1703-1759) u Donjoj Kaliforniji* (Sarajevo 2000). U ovdje navedenom izdanju iz 2002. donosi se niz ispravaka i dopuna prvom izdanju.

⁶ Francisco Zevallos, *Carta del Padre Provincial Francisco Zevallos sobre la Apostolica vida y virtudes del P. Fernando Konsag insigne Misionero de la California*, Meksiko 1764. Usp. Damir Zorić, n. dj., str. 116-120.

⁷ Dnevnik prve Konščakove ekspedicije (1746) objavljen je u knjizi autora Miguela Venegasa i Andresa Marcosa Burriela, *Noticia de*

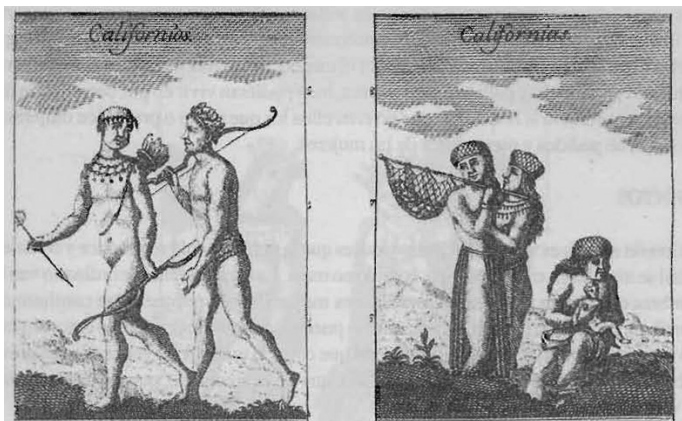
U prvome Konščakovom dnevniku bilješke i navodi o Indijima još su uvijek oskudni i kadšto površni. Njegovo putovanje bilo je više posvećeno istraživanju, mjerenjima i kartografiranju fizičkih svojstava poluotoka. O Indijima Konščak piše kada komentira susrete ekspedicije s njima, bilo iznenadne i ratoborne bilo one prijateljske. Konščakova objašnjenja Indijima o besmislenosti njihovih ratničkih izazivanja plesom i vriskom ili pak o besmislenosti njihova bijega i nuđenja žena i djece za otkup ako im napad ne uspije, znakovito pokazuju njegov prijateljski odnos i naklonost prema Indijima. Može se reći da je Konščak prema Indijima postupao veoma realistično i odmjereno držeći se očito tzv. trećeg puta. Poznato je naime da su pojedini konkvistadori prema Indijima postupali bezdušno i divljački, što su opravdavali čak i pojedini teolozi.⁸

Protiv njihovih rasističkih stavova, zabluda i predrasuda ustajali su dominikanski misionari, ali i niz istaknutih profesora teologije s dominikanskog učilišta u Salamanki. Stavove dominikanskih misionara i profesora o pravima Indija potvrdio je i papa Pavao III. svojim dvjema bulama 1537. godine.⁹ Izraziti predstavnik te dominikanske ško-

la California y de su Qonquista temporal y Espiritual Hasta el Tiempo presente, I-III, Madrid 1757. Usp. o tome i kasnijim različitim izdanjima kod Damir Zorić, n. dj., str. 91-96. Drugi je dnevnik s Konščakove ekspedicije poduzete 1751. objavljen u knjizi Joséa Ortege i Juana Antonia Balthasara, *Apostolicos afanes de la Compañia de Jesus*, Barcelona 1754. Usp. Damir Zorić, n. dj., str. 96-103.

⁸ Tako je primjerice Juan Ginés de Sepúlveda (1490-1573), kanonik iz Cordobe, u svojoj raspravi *Democrates alter sive de iustis belli causis apud Indos* o Indijima naveo da su to »ljudi po prirodi inferiorni Europljanima« te da ih »treba pokoriti ratom da bi ih se civiliziralo«.

⁹ Tako u buli od 2. lipnja 1537. *Sublimis Deus* Pavao III. piše da »Indijanci i svi ostali narodi, koje će kršćani ubuduće upoznati, pače

*Kalifornijski Indiji – crteži objavljeni 1757. u knjizi
Noticia de la California A. M. Burriela*

le prava naroda, međunarodnog prava i, zapravo, istinski zagovaratelj ljudskih prava Indija bio je dominikanac Bartolomé de Las Casas (1474-1566).¹⁰

Zagovornici trećeg ili srednjeg puta (između Sepulverde i Las Casasa) preporučivali su realističan pristup. Među njima je bio i naš dominikanac Vinko Paletin (rođen 1508., umro poslije 1571) koji je svoje stavove obrazložio u *Raspravi o pravu i opravdanosti rata što ga španjolski vladari vode protiv naroda Zapadne Indije*.¹¹

ako i žive bez vjere u Isusa Krista, ne smiju biti lišeni ni svoje slobode ni posjedovanja svojih dobara».

¹⁰ Bartolomé de Las Casas, *Brevísima relación de la destrucción de las Indias*, 1552. Hrvatski prijevod: Bartolomé de Las Casas, *Kratko izvješće o uništenju Indija* (prir. Franjo Šanjek), Zagreb 1982.

¹¹ Vinko Paletin, *Tratado del derecho y justicia dela guerra que tienen los reyes de Espana contra las naciones dela Yndia Occidental*

»Indijanci nisu ni ljudi ni po svojoj prirodi sluge nego razumna stvorenja sa sposobnošću rasuđivanja. Oni su međutim nevjernici, idolopoklonici, prijetvorni, okrutni varalice, negostoljubivi, ljudožderi koji ne opraštaju ni muškarcima, ni ženama, ni djeci. Zbog toga i zbog protuprirodnih prijestupa može ih se ratom osvojiti, zatim poučiti radi prihvaćanja prave vjere i uljudbe.«¹²

Nakon niza godina provedenih na poluotoku Konščak je već dobro poznao urođenike. Pristupao im je veoma realistično: niti je Indije smatrao bezvrijednim nekršćanima, što je znao biti čest slučaj, niti ih je nekritički idealizirao kao neiskvarenu djecu raja, što se također događalo. U dnevniku s druge ekspedicije poduzete 1751. prepoznaje se taj Konščakov realističan odnos prema Indijima. Konščak je tu pun samopouzdanja, drži se časno i dostojanstveno. U dnevniku tako navodi savjete lovcima na bisere kojima pojedina područja obiluju.

»Potrebno je lovce na bisere uvjeriti da, ukoliko krenu u ove krajeve, moraju doći s velikim brojem dobro naoružanih ljudi i biti vrlo oprezni, inače će ih mnogo poginuti od ruku divljaka, jer dok su oni pokršteni postali poslušni, otvoreni i blagonakloni, onaj dio koji nije priveden našoj vjeri još uvijek je nabusitog, okrutnog ponašanja i to čak više prema strancima nego prema svojim sunarodnjacima s kojima su u neprijateljstvu. Osim velikog broja ljudi i oružja koji su im neophodni, isto je tako potrebno da se uzdrže od bilo čega što bi Indijance moglo razdražiti,

(1559). Hrvatski prijevod: Vinko Paletin, *Rasprava o pravu i opravdanosti rata što ga španjolski vladari vode protiv naroda Zapadne Indije* (prir. Franjo Šanjek i Mirjana Polić-Bobić), Zagreb 1994.

¹² Navedeno prema: Damir Zorić, n. dj., Zagreb 2002., str. 36-37. Usp. i K. Novosel, *Kapi krvi, kapi mora... Vinko Paletin*, Zagreb 1979., str. 454.

tj. postupci kao što su loše ophođenje, pljačka, odvođenje djece, zlostavljanje žena ili ranjavanje onih najratobornijih koji ih, osim njihove prirodne ratobornosti još više potiču da nesmiljeno mrze sve strance koji stupe na njihove obale. Oni koji su zabrinuti zbog takvog odnosa, trebaju se pokazati kršćanima, ali u isto vrijeme biti vatreni u očuvanju časti španjolskog naroda na koji je pala neizbrisiva ljaga najskandaloznijeg kukavičluka.«¹³

O Indijima donjokalifornijskoga poluotoka Konščak je najopsežnije izvijestio u svom zadnjem i najpotpunijem djelu *Sažeti opis otkrivenog i poznatog o Kaliforniji*.¹⁴

To je djelo Konščak pisao u posljednjim godinama svog života, nakon tri opsežne ekspedicije na sjever poluotoka. Nakon tih triju ekspedicija (1746., potom 1751. i 1753) slijedili su i opsežni dnevnički zapisi koji su još za Konščakova života objavljeni ne samo na španjolskom nego i u brojnim prijevodima na sve važnije europske jezike.

Zbog svojega, u očima kolonizatora, prijepornog rada u korist urođenika kojima je organizirao stalna staništa za koja je podizao nastambe, brane za vodu, nasade i sl., naš je misionar bio veoma omiljen među urođenicima. Objavljena djela svakako su mu priskrbila određeni ugled i u dvorskim kancelarijama koje su vodile brigu o prilikama u Novome svijetu. Čitav svoj vijek Konščak je djelovao u sjevernim, do tada slabo ili nimalo istraženim područjima Kalifornijskog poluotoka. To je bio razlog da je i

¹³ Navedeno prema: Damir Zorić, n. dj., str. 95-96; Venegas – Burriel, n. dj., III, Mexico City 1944., str. 118.

¹⁴ *Descripcion compendiosa de lo descubierto y conocido de la California por P.e Fernando Consag de la Compania de Jesús*, hrvatski prijevod kod: Damir Zorić, n. dj., str. 147-182; prema: Homer Aschmann (prev. i pril.), *The Natural & Human History of Baja California from Manuscripts by Jesuit Missionaries*, Los Angeles 1966., str. 25-101.

dolazio u dodir ili djelovao među Indijima koji su tada još uvijek bili nezahvaćeni tadašnjim svjetonazorima europskih misionara. Zato je, kao već iskusan misionar i istraživač, u mjesnoj crkvenoj organizaciji bio postavljen na viši, nadzornički položaj. Sve zajedno kvalificiralo je Konščaka za pisanje tog opsežnog djela o Donjoj Kaliforniji, njezinim prirodnim svojstvima i kulturi naroda njezina kraja (*Sažeti opis otkrivenog i poznatog o Kaliforniji*). To djelo (španj. *Description compendiosa*) zapravo je svojevrsna monografija o Donjoj Kaliforniji, pisana prema uobičajenoj metodološkoj strukturi počevši najprije od geografskog smještaja, opisa klime, fizičkog izgleda zemlje, biljnog i životinjskog svijeta, rudnih naslaga i izvora vode, morskih bogatstava, pogodnih lokaliteta za pristajanje brodova ili zasnivanje naselja. Potom je misionar opisao stanovništvo, tjelesna i karakterna obilježja ljudi, njihova vjerovanja, način života, jezik i govor, privređivanje i lov, stanovanje, ratovanje itd. Konščakovu dobru upućenost u mjesne prilike pokazuju i njegovi nerijetki navodi o međusobnim razlikama među Indijima bilo fizičkim bilo onim jezične ili vjerske prirode.

Sadržaj i domete Konščakova istraživačkog interesa i rada rječito opisuje puni naslov djela u kojemu je 1759. u engleskom prijevodu objavljen njegov dnevnik s prve ekspedicije. U tom se povelikom naslovu detaljno navodi i područje etnoloških istraživanja – običaji stanovništva, njihova vjerovanja, uzdržavanje i način života prije kristijanizacije i dr.¹⁵

¹⁵ Miguel Venegas – Andres Marcos Burriel, *A Natural and Civil History of California: Containing an accurate Description of that Country, its Soil, Mountains, Harbours, Lakes, Rivers, and Seas: its Animals, Vegetables, Minerals, and famous Fishery for Pearls. The Customs of the Inhabitants, their Religion, Government, and*

Urođenici o kojima Konščak izvješćuje zapravo su skupine nomadskih plemena koja su živjela u polupustinjskim područjima Donje Kalifornije. Odijevali su se nimalo ili sasvim oskudno ogrćući se u struku plaštom od vlati suhe trave ili zagrcući se kakvom kožom ili krznom. Muškarci su bili praktično bez ikakve odjeće. Bušili su uši i noseve. Poljoprivredom su se bavili malo, i to uglavnom žene. Poznawali su jednostavnu lončariju. Temelj njihove prehrane bilo je prikupljanje samoniklih plodova, insekata i manjih životinja te lov. Divljač su lovili u skupinama lukovima i strelicama. U lovu na ptice koristili su sredstvo veoma slično bumerangu australskih urođenika. Nisu imali čvrstih nastambi, nego su u područjima u kojima su se kretali izrađivali samo neke vrste zaklona.

Konščak je, nadalje, razlikovao tri skupine plemenskih Indija i to: Pericue koji su bili nastanjeni u južnim područjima poluotoka, Guaicura u središnjim područjima te, sjevernije, Cochimi Indijance i njihovu podskupinu Laimona. Konščak je među njima uočavao i opisivao razlike u fizičkom izgledu, jezicima i običajima. Na svojim putovanjima prema sjeveru i ušću Rio Colorada Konščak se susretao i s Yaque Indijima iz Sonore. Računa se da je u vrijeme misionara bilo oko 25.000 pripadnika donjokaliifornijskih urođeničkih plemena te na sjeveru poluotoka u graničnim područjima prema Arizoni oko 20.000 Yuma Indija. Na nesreću, dolaskom Europljana među Indije su došle i različite bolesti s kojima se Indiji nisu uspijevali no-

Manner of Living, before their Conversion to the Christian Religion by the missionary Jesuits. Together with Accounts of the several Voyages and Attempts mad for settling California, and taking actual Surveyes of that Country and the adjacent Seas. Translated from the original Spanish of Miguel Venegas, a Mexican Jesuit, published at Madrid in 1758.

siti. Konščak je kao najčešće bolesti među njima navodio sifilis, skorbut i proljev. Do konca 18. stoljeća donjokalifornijskih je Indija ostalo tek nekoliko tisuća. Devetnaesto stoljeće preživjelo je svega nekoliko stotina Cochimi Indija, i to onih koji su živjeli u misijskim naseljima. Početkom 20. stoljeća, prema procjenama američkih antropologa, od »čistokrvnih« Indija Donje Kalifornije preostalo je svega nekoliko manjih skupina, a i danas ih ima vrlo malo. Primjerice, misija San Ignacio u misionarsko se vrijeme skrblila za oko 5.000 Indija. Danas je taj narod, čije povijesne tragove u Donjoj Kaliforniji arheolozi procjenjuju na 14.000 godina, na rubu nestanka. U San Ignaciu danas živi tek dvjestotinjak potomaka Cochimja.¹⁶

Konščak je naveo i niz podataka o međusobnim odnosima u plemenskim skupinama. Uglavnom, žene su bile poduzetnije, one su tražile hranu, zaklon ili nastambu, brinule se o djeci, a u pojedinim slučajevima, kao kod Cochimija, nosile su luk i strijelu i lovile. Njihova odlučujuća uloga u obitelji očitovala se i u njihovu pravu da biraju muža, a ne obrnuto. Osim pretežito matrilinearnih obitelji, Konščak je zabilježio i slučajeve patrilinearnih obitelji u kojima je glavni u obitelji bio otac a ne majka. Matrilinearnost su urođenici zadržali i nakon što su pod utjecajem misionara napustili druge svoje običaje i prešli na sjedilački način života. Pericua urođenici, na jugu poluotoka, bili su poligamni. Misionari su zabilježili obitelji u kojima je bilo čak i do trideset žena. Koliko je to Indijancima bilo važno, vidi se i iz toga što su, kako bilježi Konščak, Pericua ubili dvojicu misionara koji su im branili mnogoženstvo. Da bi bilo više žena nego muškaraca, bilježe misiona-

¹⁶ Arthur W. North, »The Native Tribes of Lower California«, u: »American Anthropologist«, br 10, 1908. Usp. www.bajacalifology.org/native_tribes

ri, bilo je čak slučajeva ubijanja muške djece. Cochimi su, međutim, znali ratovati za žene i otimati ih od drugih, a više su se radovali muškom nego ženskom potomstvu.

Do dolaska misionara niti jedna od plemenskih skupina nije gradila trajnijih nastambi. Jedino su oni na sjeveru poluotoka gradili neku vrstu kuće ili sjenice u kojoj su držali svoje idole. Konščak je opisao neke od tih idola dok je postupke lokalnih vračeva, *hechiceros*, opisao kao trikove. Misionari su nakon krštenja Indija zahtijevali da spale svoje idole. Ostajale su samo neke vrste glinenih lula koje su mogle služiti u svečanostima i pojedinim obredima. Pojedini suvremeni istraživači, međutim, zaključuju da je i nakon nestanka starih idola i vjerovanja, od vremena nekadašnjih urođenika do danas, u naroda Donje Kalifornije preživjelo osebujno ukrašavanje procesijskih likova u kršćanskim obredima. Sjeverni su Indiji vjerovali, prema Konščaku, u Elizejska polja s obiljem divljači. Mrtve su spaljivali, ali ne i tijela neprijatelja. No zabilježeno je i pokapanje mrtvih, i to u sjedećem položaju. Uz pokojnika su tada polagali njegovo oruđe ili oružje budući da su vjerovali da bi mu moglo trebati na drugome svijetu. Cochimi Indiji vjerovali su u velikog boga ili gospodina koji je bio u neprekidnoj borbi s drugim bogom ili sa sobom samim. Taj je bog bio rođen od žene koja je zanjela u sjeni drveta. Takvo je vjerovanje Konščaka podsjetilo na kršćansko vjerovanje o Sotoni i anđelu svjetla. Čak je pomišljao da su i Indiji možda nekada davno bili kršćani, odnosno da je kršćanstvo neka vrsta prirodnog vjerovanja koje i primitivni narodi manje ili više poznaju i dijele. Kasnije će teoretičari na ovakvim i sličnim primjerima urođeničkih vjerovanja razvijati teoriju o genezi vjerovanja.

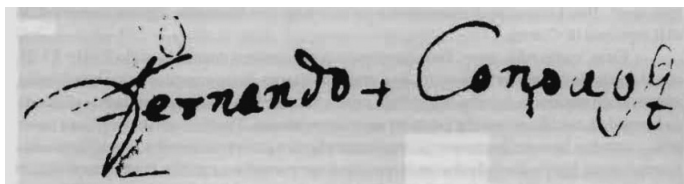
Konščak je također opisao i plesove urođenika te njihova glazbala i pjesme. Plesali su nakon svake vjerske svečanosti ili prijateljskog druženja. Glazbala su, prema

Konščakovu opisu, zapravo bila neke vrste panovih frula. Izrađene su od trske različitih debljina pa su davale velik raspon tonova. Svirali su muškarci, a žene su pjevale, i to tako da je jedna ponavljala neke riječi određenog značenja, a druge žene bi, promatrao je misionar, samo ponavljale neartikulirane glasove kao pratnju. Svatko je, zapravo, pjevao što je želio a slično su i plesali, prema vlastitoj volji. »Plesovi nisu bili ništa drugo nego zbrka glasova, svirke i poskakivanja te divljeg izvijanja tijela, bez ikakve umjetnosti i reda«, pisao je Konščak.¹⁷

Konščak je također zamijetio da su se urođenici rado natjecali u utrkivanju i hrvanju. No, naveo je, žar natjecateljske borbe često je znao biti povodom pravoga rata. Ratujući izbjegavali su blisku borbu a više su se oslanjali na trikove i lukavstva, uvijek ostavljajući mogućnost vlastitog uzmaka. Kod inicijacijskih obreda koje je Konščak također opisao vračevi su imali važnu ulogu. Odraslim dječacima bi se bušila nosna hrskavica, a vračevi bi ih potom izdvajali na posebna mjesta i izlagali iskušenjima. Veoma je zanimljiv detaljan opis ženske inicijacije, koja se sastojala od naizmjenične izolacije, dimljenja na vatri i ophodnje inicijantice i njezina kuma. Opisana je i lovačka inicijacija nakon što mladić prvi put ubije jelena. Mladi lovac tom bi se zgodom zaogrtao još toplom kožom ubijene životinje, ali nije smio jesti od ulova jer se vjerovalo da bi izgubio lovačku sposobnost. Lovci bi nakon naporne potjere odmah pojeli želudac i druge iznutrice. Jednostavno bi, bez mnogo čišćenja, malo prepekli na vatri životinjski želudac punjen drugim iznutricama i uživali u, kako Konščak navodi, ukusnom zalogaju. Inače, do dolaska misionara indijanske žene nisu poznavale pripremanje hrane kuhanjem, nego su hranu jeli ili sirovu ili prženu odnosno pečenu.

¹⁷ Damir Zorić, n. dj., str. 132.

Kako nisu kuhali, nisu posjedovali ni posuđa ni pokućstva izuzev kakvih mreža ili jednostavne lončarije u što su sku-
pljali plodove. Plodove pithaje¹⁸ su pekli na kamenju uža-
renom na vatri. Samo su se ljeti za velikih vrućina rashla-
đivali u moru. Prali se nisu izuzev ponekad mokraćom, ili
kako misionar piše, toplom tekućinom iz »prirodnih izvo-
ra koje svatko od nas ima«. Mokraću su ponekad i pili,
primjerice za inicijaciju, čime su, vjerovali su, sprečavali
proždrljivost.

A black and white photograph of a handwritten signature in dark ink on a light-colored background. The signature is written in a cursive, somewhat stylized script. It begins with a large, decorative initial 'K' that loops back. The main text of the signature reads 'Fernando + Copaco' followed by a smaller, less legible signature or mark.

*Konščakov potpis iz knjige krštenih u misiji San Ignacio
(otkrio i objavio Carlos Lazcano)*

Konščak je Indije doživljavao kao prirodno bistre i lju-
bazne, ali nestalne ljude. Konačno, Konščak je opisao i fi-
zičke značajke donjokalifornijskih Indija. Pripadnici naro-
da Pericua bili su viši i ugodnije vanjštine nego ostali. Ta-
kođer navodi da su bili uredniji i čišći, sposobni za učenje
te ljubaznog ponašanja, ali veoma afektivni. Guaicuru ili
Vaicuru Indiji bili su srednjega rasta i tamnije puti, jaki i
neustrašivi. Bili su divlje prirode i nisu znali skrivati svo-
je osjećaje, skloni svađama i ubojstvima. Raskravljujući
glave, vriskom i plačem žene su ih poticale na osvetničke
obračune. Cochimi ili Laimona srednjeg su ili nižega ra-
sta. Neotesanog su ponašanja, ali poslušni i sposobni za

¹⁸ Vrsta kaktusa poznata i pod nazivom »zmajsko voće«.

učenje. Zbog nedostatka vode nisu se prali te su bili veoma prljavi.

Etnografski opisi i prikazi donjokalifornijskih Indija nalaze se u različitim Konščakovim spisima. Što je misionar bio iskusniji i bolje poznavao mjesne prilike, to su mu i opisi bili potpuniji. Najpotpuniji opis Konščak je dao u svom već spomenutom monografskom prikazu onoga što je do tada bilo poznato i otkriveno u Donjoj Kaliforniji. Iz samog se djela može razabrati da je pisano između 1754. i 1755. kada je Konščak bio vizitator tj. nadzornik svih kalifornijskih misija. Do tada je već izvršio tri velike ekspedicije morem ili kopnom prema sjeveru. Na poluotoku je tada djelovao već četvrt stoljeća i zasigurno je dobro poznavao mjesne prilike. Stoga je, kako smo istaknuli, njegov *Sažeti opis*, nakon prvoga i drugoga dnevnika, po svom sadržaju zapravo monografski prikaz kraja i naroda Donje Kalifornije. Konščak u njemu opisuje zemljopisni smještaj, prirodna obilježja, biljni i životinjski svijet, narode koji nastanjuju područje, značajke njihova izgleda, ponašanja, vjerovanja, načina života, društvene odnose među plemenskim skupinama ili unutar njih, način privređivanja i lova, odijevanje, prehranu i sl. Uobičajeni dio takvih djela su i kratke povijesne natuknice o određenom području, razvitku postojećih misija te informacije o prirodnim potencijalima za osnutak novih – opisi nalazišta minerala, obradive zemlje i izvora vode. Doduše, Konščakove bilješke o povijesti kalifornijskih misija, a naročito o povijesti misija osnovanih prije njegova dolaska, šturo su i nepouzdana. Očito ih nije pisao na temelju pouzdanih izvora, nego na temelju predaje. Stoga istraživači, posebice kada uspoređuju Konščakova s drugim onodobnim povjesničarima kalifornijskih misija,¹⁹ njegove povijesne po-

¹⁹ Francisco Xavier Clavijero, *Storia della California*, I-III, Venecija 1789.

datke drže nepouzdanima. No kada njegove etnografske podatke uspoređuju s podacima drugih misionara, istraživači ističu Konščakovu autentičnost i izvornu vrijednost njegovih podataka.²⁰

Budući da je uvijek djelovao u sjevernijim, do tada neistraženim područjima Kalifornijskog poluotoka, Konščak je zaticao i opisivao one Indije koji još nisu bili iz svojeg selilačkog, lovačko-skupljačkog i pretkršćanskog načina života privedeni u novi, sjedilački način života u misijskim postajama. Stoga je i mogao zabilježiti mnoge elemente stare kulture Indija prije početka europskog utjecaja na njihov stari način života i vjerovanja. U Konščakovim djelima nailazimo i na brojne opise krštenih Indija koji su prešli na novi način života u sjedilačkim naseljima s poljoprivredom koju je organizirao misionar.

Konščakovo djelovanje, ne samo u misionarskom i istraživačkom smislu nego i u spisateljskom, s podjednako značajnim rezultatima nastavio je u drugoj polovici 18. stoljeća češki isusovac, misionar Wenceslaus Linck.²¹

Može se reći da su Konščakovi opisi donjokalifornijskih Indija izvoran i autentičan dokument o jednoj nestaloj kulturi. Štoviše, Konščakova izvješća ne samo da zorno predočuju urođeničku kulturu kakvu su zatekli misionari u njezinom pretkršćanskom obliku nego i pokazuju i njezinu daljnju sudbinu u doticajima s misionarima i kulturom koju su oni donosili i širili. Važno je naglasiti da je u

²⁰ Peter Masten Dunne, *Black Robes in Lower California*, Berkeley – Los Angeles 1952., str. 332; Homer Aschmann (prev. i pril.), *The Natural & Human History of Baja California from Manuscripts by Jesuit Missionaries*, Los Angeles 1966., str. 11-14; Damir Zorić, n. dj., str. 138-139.

²¹ Ernest J. Burrus, *Wenceslaus Linck's Diary of his 1766 Expedition to Northern Baja California*, Los Angeles 1966., str. 43-90; Damir Zorić, n. dj., str. 105-107.

toj kulturološkoj intervenciji Ferdinand Konščak, za razliku od mnogih, sudjelovao realistično i dostojanstveno, gorljivo izvršavajući svoje misionarske i istraživačke zadatke, ponašajući se odmjereno i humano prema urođenimcima.²²

Stoga je bio omiljen među Indijima koji su dugo održali uspomenu na njega. Ferdinand Konščak i danas je živi lik donjokalifornijske stvarnosti.²³ Njegovim imenom nazivaju se gradske avenije, sveučilišne biblioteke, a jedan otočić u donjokalifornijskom zaljevu zove se *Isla Consag*. Danas se uz ceste polupustinjskih područja Donje Kalifornije nalaze manje trgovine koje nude piće i osvježene nazvano po Konščaku: *Konsagua*, *Consag liqures* i sl. Dakle u jeziku i govoru novovjekih donjokalifornijskih Indija ostala je zabilježena svijest o tome da je misionar Konščak pronalazio izvore pitke vode, što je od esencijalne važnosti u područjima kakva je Donja Kalifornija. Tako je prezime hrvatskoga misionara postalo sinonim za opskrbu vodom (i napicima) na putovima polupustinjske Donje Kalifornije. Osim što je za sobom ostavio vrijedna pisana svjedočenja o svojim istraživanjima, ali i o postignućima drugih misionara u istraživanju Donje Kalifornije, niz zemljovida i opisa zemlje i naroda, Konščak se istaknuo i kao graditelj. I danas postojeću misiju San Ignacio, u Konščakovo vrijeme najistureniju prema još neistraženim sjevernim područjima poluotoka, utemeljio je 1733. Sebastián de Sistiaga. Njeno podizanje nastavio je Ferdinand Konščak. Ta

²² Francisco Zevallos, n. dj.; Manuel P. Servin, *The Apostolic Life of Fernando Consag Explorer of Lower California by Francisco Zevallos*, Los Angeles 1968., str. 29-30; Damir Zorić, n. dj., str. 140-141.

²³ Tomislav Gabrić, *Ferdinand Konščak, DI, (1703-1759) misionar i istraživač*, Zagreb 1994.; Damir Zorić, n. dj., str. 60.

mu je misija služila kao polazište i oslonac za putovanja u dotada neistražena područja na sjeveru poluotoka. Započeo je gradnju velike crkve u misiji u kojoj je nakon smrti 1759. i pokopan. Rad koji je započeo, nastavio je njegov nasljednik, češki isusovac Wencesav Linck.²⁴

²⁴ Usp. Carlos Lazcano – Denis Pericic, *Fernando Consag, Textos y testimonios, Coleccion de documentos sobre la historia y la geografia del municipio de Ensenada*, Documento no. 4, Ensenada, Baja California 2001., str. 218-220.